

วัฒนธรรมกับความเสี่ยงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสี่ยงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

พื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัว: มิติเพศสภาพกับสารเสพติด*

ผศ. ดร.ณภัทรา หริตวร

คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษาประวัติศาสตร์ “สารเสพติด” ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมใช้สารเสพติดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต ความหมายของสารเสพติดหลากหลายและมีพลวัตขึ้นกับยุคสมัย บริบทสังคม มิติเพศสภาพ และความหมายของมันที่มีต่อจิตประสาท โดยเฉพาะในแต่ละวัฒนธรรมจะมีแบบแผนทางวัฒนธรรมสำคัญ ได้แก่ ความเป็นหญิง (Femininity) และความเป็นชาย (Masculinity) คอยกำกับว่าผู้ชายและผู้หญิงควรเกี่ยวข้องกับสารเสพติดอย่างไร

กล่าวให้ชัดเจนสารเสพติดที่เป็นสิ่งกระตุ้นความรู้สึกเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสังคม และเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกประกอบสร้างผ่านบรรทัดฐานความเป็นชายและความเป็นหญิง และสิ่งที่กำหนดว่าผู้คนจะใช้สารเสพติดอย่างไรขึ้นกับสถานภาพของผู้ชายและผู้หญิงในแต่ละวัฒนธรรม การใช้สารเสพติดยังขึ้นกับการรับรู้ทางสังคมของผู้คนซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมการใช้สารเสพติดให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างมิติเพศสภาพกับการใช้สารเสพติดได้รับอิทธิพลจากแนวคิดบทบาททางสังคมและความคาดหวังทางสังคมที่มีต่อผู้ชายและผู้หญิงในแต่ละวัฒนธรรม (Kandall ๑๙๙๖; Marchbank and Letherby ๒๐๐๗; McDonald ๑๙๙๔) ตัวอย่างเช่น พื้นที่ของผู้หญิงในแทบทุกวัฒนธรรมถูกคาดหวังให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว (private sphere) เช่น ในบ้าน ในขณะที่ผู้ชายสามารถออกไปมีอิสระเสรีนอกบ้าน หรือในพื้นที่สาธารณะ (public sphere)

ตั้งแต่อดีต ชุมชนคนใช้สารเสพติดเป็นชุมชนที่อยู่ภายใต้อำนาจนำของผู้ชาย (masculine-dominated environments) (McDonald ๑๙๙๔) การใช้สารเสพติดของผู้ชายโดยทั่วไปเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะและเป็นกิจกรรมเพื่อการผ่อนคลายสันทนาการภายในกลุ่มผู้ชาย พฤติกรรมการใช้สารเสพติดที่กำกับโดยมิติเพศสภาพยังพบในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในกรุงโรมในการบวงสรวงเทพเจ้าด้วยไวน์จะเป็นพื้นที่ของผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจะถูกกันออกไปจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ (Purcell ๑๙๙๔) ในประเทศจีนการสูบบุหรี่เป็นพื้นที่ทางสังคมของผู้ชายเท่านั้น และการใช้สารเสพติดบางประเภทร่วมกันได้สร้างพื้นที่การรวมกลุ่มของผู้ชาย ในอดีต ผู้หญิงได้รับการอนุญาตให้ใช้สารเสพติดในพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ส่วนตัวเท่านั้น เช่น ภายในบ้าน (Brook and Wakabayashi ๒๐๐๐) สังคมส่วนใหญ่คาดหวังให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน (Berkhout and Robinson ๑๙๙๙) ในขณะเดียวกันช่วงชั้นทางสังคมระหว่างผู้ชายและผู้หญิงก็มีบทบาทป้องกันผู้หญิงจากสารเสพติด โดยเฉพาะกลัวว่าการเสพยาเสพติดของผู้หญิงจะนำมาซึ่งพฤติกรรมที่ยากจะควบคุม เนื่องจากบทบาททางสังคมของความเป็นผู้หญิงที่สำคัญคือการเป็นแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูก การมีพฤติกรรมทางสังคมที่ผิดแปลกและผิดปกติดังนั้นเป็นผลลัพธ์จากการใช้สารเสพติดจึงเป็นสิ่งต้องห้าม ตรงข้ามกับผู้ชายที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยบทบาททางสังคมและความคาดหวังทางสังคมนี้จึงสามารถใช้สารเสพติดในพื้นที่สาธารณะ

วัฒนธรรมกับความเสีงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสีงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม มันมีกรณียกเว้นที่ผู้หญิงได้รับอนุญาตให้ใช้สารเสพติดได้ เช่น ในศตวรรษที่ ๑๙ ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน หากถูกปลุกเพื่อตื่นมาดูแลลูกตอนกลางคืน การใช้สารเสพติดบางตัวเพื่อช่วยให้บรรเทาผ่อนคลายความเหนื่อยล้าให้สามารถทำงานตอนเช้าได้ไม่ถือว่าเป็นสิ่งต้องห้าม (Kandall ๑๙๙๖) รวมทั้งในบางสังคมผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านและเลี้ยงลูกถูกคาดหวังให้มีทักษะการผสมยำน้ำแก้อที่มีส่วนผสมของฝิ่นเพื่อรักษาลูกและคนในครอบครัว (ibid) และความรู้ในการเฝ้าระวังลูกที่ร้องไห้โดยไม่ทราบสาเหตุด้วยยาบางชนิดที่มีส่วนผสมของฝิ่นกับแอลกอฮอล์

ผู้หญิงในแต่ละวัฒนธรรมจะมีพื้นที่เฉพาะหรือพื้นที่ส่วนตัวที่เป็นพื้นที่เพื่อการผ่อนคลายหรือสามารถบอกเล่าเรื่องราวชีวิตและความรู้สึกนึกคิดในระหว่างกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน (Kato ๒๐๐๔) ในหลายสังคม ช่วงเวลาพักผ่อนดื่มชาจากงานบ้านเป็นอาณาบริเวณทางสังคมของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เป็นพื้นที่แห่งสุนทรียะของผู้หญิง (ibid) และเป็นพิธีการของการดื่มในพื้นที่ส่วนตัวไม่ใช่การสังสรรค์ใน

พื้นที่สาธารณะ กล่าวอีกนัยหนึ่งการดื่มชาในพื้นที่ส่วนตัวในบ้านทำให้ผู้หญิงมีอำนาจเหนือเรือนร่างของตัวเอง ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ (ibid)

อย่างไรก็ตาม บริบทความเป็นสมัยใหม่ในหลายประเทศส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะมิติเพศสภาพ อนุญาตให้ผู้หญิงมีอิสระเสรีมากขึ้นบนพื้นที่สาธารณะที่เคยเป็นพื้นที่ของผู้ชาย และผู้หญิงสามารถใช้ชีวิตนอกบ้านเพื่อตอบสนองความสุขของตนเอง ในอีกด้านหนึ่งมันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของการใช้สารเสพติดของผู้หญิง ผู้หญิงสมัยใหม่สามารถทำงานนอกบ้าน มีรายได้ และสามารถซื้อสินค้าเพื่อตอบสนองความปรารถนาของตนเอง และต้องการมีบทบาททางสังคมในพื้นที่สาธารณะที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจบทบาทความเป็นผู้ชาย เอียน เกทลีย์ (Iain Gately) อธิบายว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการสูบบุหรี่ ในช่วงสงครามที่ผู้ชายและหัวหน้าครอบครัวออกรบ ผู้หญิงในสังคมตะวันตกถูกคาดหวังให้แสดงบทบาททางสังคมทดแทนผู้ชายในการรับผิดชอบดูแลครอบครัว พวกเขาไม่เพียงต้องรับผิดชอบดูแลงานบ้าน หากต้องออกไปหารายได้เพิ่มด้วยการทำงานนอกบ้านในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งก่อนหน้านี้เป็นพื้นที่ของผู้ชาย การสูบบุหรี่ของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านเพราะต้องรับภาระดูแลครอบครัวก็เพื่อแสดงสัญลักษณ์ความเป็นชาย บริษัทผู้ผลิตบุหรี่ในทศวรรษ ๑๙๒๐ ได้ผลิตบุหรี่ที่ตั้งอยู่บนฐานคิดเพศสภาพ หรือ ความเป็นชาย/ความเป็นหญิง โดยผลิตบุหรี่ที่โฆษณาว่าเป็นบุหรี่ยของผู้หญิง ตัวอย่างเช่น ในปี ๑๙๒๔ บริษัทบุหรี่ปาร์โบโร (Marlboro) ผู้ผลิตบุหรี่ยรายใหญ่ของโลกได้ผลิตบุหรี่ยสำหรับผู้หญิงที่ชื่อว่า “Mild as May” (Gately ๒๐๐๑) โฆษณานี้เน้นย้ำภาพตัวแทนของบุหรี่ยที่สะท้อนความอ่อนโยน (mildness) และเบิกบาน (lightness) และนำเสนอว่าเป็นบุหรี่ยที่ถูกผลิตมาเพื่อผู้หญิงเป็นการพิเศษ บุหรี่ยถูกเชื่อมโยงกับภาพลักษณ์ความมีเสน่ห์และดึงดูดเพศตรงข้ามของผู้หญิง (ibid) พฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบการสร้างความหมายใหม่ทางสังคมของสารเสพติด ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

วัฒนธรรมกับความเสี่ยงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสี่ยงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

งานศึกษาของ จอย เฮนดรี (Joy Hendry ๑๙๙๔) พบว่าในประเทศญี่ปุ่นการดื่มแอลกอฮอล์หลังเลิกงานถือเป็นเรื่องปกติทั่วไปและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตการทำงานของพนักงานชายชาวญี่ปุ่น สำหรับผู้หญิงที่ทำงานในบริษัทที่มีพนักงานผู้ชายจำนวนมาก การดื่มของพนักงานผู้หญิงได้รับอนุญาต และมองว่าเป็นไปเพื่อการสร้างมิตรภาพภายในเพื่อนร่วมงาน โดยเฉพาะเป็นวิธีการสำคัญที่พนักงานผู้หญิงใช้เป็นเครื่องมือที่ได้รับการสนับสนุนและเติบโตในหน้าที่การงาน (ibid) ผู้หญิงชาวญี่ปุ่นปัจจุบันสามารถดื่มเพื่อสังสรรค์และเข้าสังคมได้ ไม่แตกต่างจากผู้ชาย ผู้หญิงที่ดื่มคนเดียวในบ้านถูกเรียกว่า “นักดื่มในห้องครัว” (kitchen drinkers) หรือคนที่ใช้ห้องครัวเป็นสถานที่ดื่ม นอกจากนี้ผู้หญิงชาวญี่ปุ่นถูกรับรู้ว่าหากดื่มแอลกอฮอล์เสี่ยงที่จะเมื่อง่ายมากกว่าผู้ชาย ดังนั้นจึงเป็นการเหมาะสมกว่าหากจะดื่มภายในบ้าน มากกว่าจะออกมาดื่มนอกบ้านเพราะเสี่ยงอันตรายหรือก่อปัญหาสังคม (Thom ๑๙๙๔)

แบบแผนการใช้สารเสพติดภายใต้บริบทเพศสภาพยังสะท้อนความแตกต่างของสถานภาพทางสังคมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายและความหมายทางสังคมของสารเสพติด การใช้สารเสพติดภายใต้บริบทของความเป็นชาย ผู้หญิงหากไม่ถูกมองว่าเป็นคนที่ต้องคอยรับใช้ก็เป็นแค่สิ่งประดับในกลุ่มผู้ชายที่ใช้สารเสพติด (Dikotter et al. ๒๐๐๔) รวมทั้งถูกคาดหวังให้แสดงบทบาทความเป็นผู้หญิง

กล่าวคือ เป็นคนที่จัดเตรียมยาเสพติดและอุปกรณ์เพื่อการเสพให้กับกลุ่มนักเสพผู้ชาย (Taylor ๑๙๙๓) นอกจากนี้ความงามและพรสวรรค์ของผู้หญิงในการดูแลเอาใจใส่ผู้อื่นถูกนำมาใช้เพื่อสร้างบรรยากาศการเสพสารเสพติดของผู้ชาย เช่น ในไนท์คลับและโรงผับที่ผู้หญิงรับบทบาทจัดเตรียมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และผิงแก์ลูกค้ผู้ชาย (Dikotter et al. ๒๐๐๔) อุดมคติเพศสภาพดังกล่าวนี้ ชักนำผู้หญิงให้เข้ามาสู่อุตสาหกรรมบริการทางเพศในธุรกิจผิงผิง คอยจัดเตรียมผิงและอุปกรณ์การเสพ พร้อมกับมีเพศสัมพันธ์กับลูกค้ผู้ชาย (ibid)

อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนของผู้ใช้สารเสพติดเป็นโลกของความเป็นผู้ชาย ผู้หญิงที่ใช้สารเสพติดอยู่ภายใต้บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจชายเป็นใหญ่ (male dominance) (Bourgois and Dunlap ๑๙๙๓; Gurney ๑๙๙๑) การที่ผู้หญิงเสพสารเสพติดจะอยู่รอดปลอดภัยในชุมชนผู้ช้ยาเสพติดจำเป็นต้องก้าวข้ามความท้าทายหลากหลายที่เผชิญภายใต้แรงกดดันทางสังคมและการตีตราทางสังคมมากกว่าผู้ชาย (Simpson and McNulty ๒๐๐๘)

ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดจึงละเอียดแง่มุมทางสังคมวัฒนธรรม เช่น มิติเพศสภาพ ความเป็นชายและความเป็นหญิงไม่ได้ โดยเฉพาะบริบทในชุมชนผู้ใช้สารเสพติดที่อยู่ภายใต้ค่านิยมชายเป็นใหญ่และอำนาจนำของผู้ชาย

*แปลจาก Niphattra Haritavorn. (๒๐๑๖). Public and Private Space: Gendered Drug Use. Unpublished.

วัฒนธรรมกับความเสีงสุขภาพ

เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมเสีงที่แตกต่าง
บนความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- Berkhout, M., & Robinson, F. (๑๙๙๙). *Madame Joy: The Story of Human Drug Use and the Politics of Its Regulation*. Sydney: Harper Collins.
- Bourgois, P., & Dunlap, E. (๑๙๙๓). Exorcising Sex-for-Crack: An Ethnographic Perspective from Harlem. In M. Ratner (Ed.), *Crack Pipes as Pimp: An Ethnographic Investigation of Sex-for-Crack Exchanges*. New York: Lexington Books.
- Brook, T., & Wakabayashi, B. (๒๐๐๐). Introduction: Opium's History in China. In T. Brook & B. Wakabayashi (Eds.), *Opium Regimes : China, Britain, and Japan, ๑๘๓๙-๑๙๕๒*. University of California Press: Berkeley.
- Dikotter, F., Laamann, L., & Xun, Z. (๒๐๐๔). *Narcotic Culture: A History of Drugs in China*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Gately, I. (๒๐๐๑). *Tobacco: A Cultural History of How an Exotic Plant Seduced Civilization* New York: Grove Press.
- Gurney, J. (๑๙๙๑). Female Researchers in Male-Dominated Settings: Implications for Short-Term versus Long-Term Research. In W. Shaffir & R. Stebbins (Eds.), *Experiencing Fieldwork: An Inside View of Qualitative Research*. Newbury Park: Sage.
- Hendry, J. (๑๙๙๔). Drinking and Gender in Japan. In M. McDonald (Ed.), *Gender, Drink and Drugs*. Oxford: Berg.
- Kandall, S. (๑๙๙๖). *Substance and Shadow: Women and Addiction in the United States*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kato, E. (๒๐๐๔). *The Tea Ceremony and Women's Empowerment in Modern Japan: Bodies Re-Presenting the Past*. London: Routledge.
- McDonald, M. (๑๙๙๔). A Social Anthropological View of Gender, Drink and Drugs. In M. McDonald (Ed.), *Gender, Drink and Drugs*. Oxford: Berg.
- Marchbank, J., & Letherby, G. (๒๐๐๗). *Introduction to Gender: Social Science Perspectives*. Harlow: Pearson.
- Purcell, N. (๑๙๙๔). Women and Wine in Ancient Rome. In M. McDonald (Ed.), *Gender, Drink and Drugs*. Oxford: Berg.
- Simpson, M., & McNulty, J. (๒๐๐๘). Different Needs: Women's Drug Use and Treatment in the UK. *International Journal of Drug Policy*, ๑๙(๒), ๑๖๙-๑๗๕. doi:๑๐.๑๐๑๖/j.drugpo.๒๐๐๗.๑๑.๐๒๑
- Taylor, A. (๑๙๙๓). *Women Drug Users: An Ethnography of a Female Injecting Community*. Oxford: Clarendon Press.